

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΞΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΙΔΡΥΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΞΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ,
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ

ΕΤΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ
1937

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΡΕΝΑΤΟΣ ΠΥΩ (RENÉ PUAUX)

(* 1878 — † 1937)

Δύο μεγάλας ἀπωλείας υπέστη ἡ Ἑπειρος κατὰ τὸ λήξαν ἔτος. Ἀπώλεσε δύο ἐξαιρετικούς αὐτῆς ἄνδρας, τὸν Ἑπειρώτην Χρηστον Χρηστοβασίλην, καὶ τὸν Φιληπειρώτην, ὃν ὡσαύτως δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ψυχικῶς ἡμέτερον, Ρενᾶτον Πυῶ (René Puaux), τὸν διακεκριμένον γάλλον συνεργάτην τῆς σπουδαιοτάτης ἑφημερίδος τῆς Γαλλίας, τοῦ «Χρόνου» («Le Temps») τῶν Παρισίων. Εἶχον δὲ πολλὰ τὰ κοινὰ οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες. Ἦσαν ἀμφοτέρω ἀνθρώποι τῶν γραμμάτων, ἦσαν δημοσιογράφοι, ἦσαν λογοτέχναι, ἀλλ' ἦσαν πρὸ παντὸς καὶ ἐνθουσιώδεις λάτραι τοῦ ὠραίου καὶ ζωηροῦ καὶ ἀκατάβλητοι ἀγωνισταὶ παντὸς καλοῦ ἀγῶνος. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἡμετέρου Χρηστοβασίλη ἄλλος θὰ γράψῃ ἐνταῦθα τὰ δέοντα καὶ θὰ ἀναλύσῃ τὸ ἀξιόλογον αὐτοῦ ποιητικὸν καὶ ἐθνικὸν ἔργον. Περὶ δὲ τοῦ Ρενῆ Πυῶ ἀνέλαβον ἐγὼ νὰ πληρώσω ὀλίγας σελίδας τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν», ἀφιερωμένας εἰς τιμὴν τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου τῆς Γαλλίας τέκνου καὶ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος φίλου, τῆς δ' Ἑπείρου ἐνθουσιώδους πολιτικοῦ προμάχου.

Ἐσημείωσα ἀνωτέρω ὅτι τὸν Ρενῆ Πυῶ δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἰδικόν μας, καὶ μάλιστα ἀνενδοιάστως, ὅχι μόνον δι' ὅσα εἶπε καὶ ἔγραψε καὶ ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς «δυστυχοῦς Ἑπείρου», ἀλλὰ καὶ δι' ὅσα ὀφείλει εἰς αὐτὸν καθόλου ὁ Ἑλληνισμός, ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ ὁποίου ἐπάλλετο πάντοτε μετὰ νεανικοῦ σφρίγους ἢ εὐγενῆς καὶ ἱπποτικῆ γαλατικῆ του ψυχῆ. Ἐν στιγμαῖς κρίσεως, καθ' ἃς μεγάλη μερὶς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐσυκοφαντήθη καὶ ἐρράγησαν παρὰ πολλοῖς Γάλλοις πατροπαράδοτοι φιλίας καὶ ἐκλονήθησαν παλαιαὶ πεποιθήσεις εἰς τὰ πρὸς τὴν Γαλλίαν ἀείποτε φιλικὰ αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων, τοῦ Ρενῆ Πυῶ ἡ φιλία καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἔμειναν ἀκλόνητοι καὶ αὐτὸς δ' οὗτος ἴστατο ἀκλόνητος φιλελληνικὸς φρουρὸς ἐπὶ τῶν δημοσιογραφικῶν ἐπάλλεων καὶ συνήγορος εὐφραδῆς ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων ἐν τοῖς πολιτικοῖς καὶ τοῖς διπλωματικοῖς παρασκηνίοις. Εἶναι δ' ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας ὅτι ὁ φιλελληνισμὸς τοῦ Ρενῆ Πυῶ δὲν ἦτο ὑποκειμενικός, ἐπιπόλαιος καὶ συναισθηματικός, προερχόμενος ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς αἴγλης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος,

ΡΕΝΑΤΟΣ ΠΥΩ (RÉNÉ PUAUX)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ἄλλ' ἦτο ἔλλογος καὶ βαθύς ἀντικειμενικός φιλελληνισμὸς στηριζόμενος ἐπὶ τῆς γνώσεως τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, ἣν ἐπτάκις ἐπεσκέφθη, καὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῆς ζωτικότητος καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὰς ὁποίας ἄλλοι, ἐπιπόλαιοι κριταί, παρορῶσι συνήθως.

Πλὴν τῶν ἀφανῶν καὶ ἐσωτερικῶν οὕτως εἰπεῖν δειγμάτων τοῦ φιλελληνισμοῦ ἢ μᾶλλον τοῦ ἑλληνισμοῦ τοῦ Ρενέ Πυώ, τὸν ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἔχη χωρὶς νὰ παραιτηθῇ οὐδὲ κατὰ μίαν στιγμὴν τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς παρισινῆς αὐτοῦ ὄντοτης, ὑπῆρχον καὶ ἀξιόλογοι ἐξωτερικαὶ αὐτοῦ ἐκδηλώσεις. Ὅστις ἐλάμβανε λόγου χάριν τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπισκεφθῇ, μετὰ βραχεῖαν τηλεφωνικὴν συνεννόησιν, τὸν Ρενέ Πυώ, ἐν τῇ φιλοξένῳ αὐτοῦ κατοικίᾳ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Παρισίων κειμένη, πλησίον τοῦ ἑλληνικωτάτου τὸν ρυθμὸν ναοῦ τῆς Μαγδαληνῆς (Place de la Madeleine, 19), ἀντελαμβάνετο τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας εὐθύς ὡς ἤνοιγεν ἡ θύρα καὶ ἔβλεπεν ἐν τῷ βάθει τοῦ στενοῦ διαδρόμου τῆς κατοικίας τὴν ὡραίαν ξανθὴν μορφὴν τοῦ οἰκοδεσπότη μετὰ τὸ εὐθυτενὲς καὶ εὐσταλὲς παράστημα, ἀναμένοντος μετὰ χαρῶν πρόσωπον τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἑλλήνος ἐπισκέπτου. Ἀλλὰ καὶ ταχὺ βλέμμα τοῦ ἐπισκέπτου εἰς τοὺς τοίχους τοῦ διαδρόμου καὶ τὰς γωνίας τοῦ δωματίου, εἰς ὃ εἰσῆγετο, ἔπειθεν αὐτὸν ὅτι εἰσῆρχετο εἰς ἑλληνικὴν οἰκίαν ἢ μᾶλλον εἰς οἰκίαν φιλελληνικὴν, διότι δυστυχῶς ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς οἰκίαις δὲν βλέπει τις πολλάκις εἰ μὴ ἀκαλαίσθητα ἐπιπλα τοῦ εὐθηνοῦ ψευδοπολιτισμοῦ καὶ εἰκόνας μετὰ ξενικὰς ὑποθέσεις, οὐχὶ δὲ εἰκόνας τοπειῶν καὶ μνημείων ἑλληνικῶν καὶ ἄλλα ἀναμνηστικὰ εἶδη ἑλληνικῆς προελεύσεως, τῶν ὁποίων ἔβριθεν ἡ κατοικία τοῦ Ρενέ Πυώ.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἐπιφανὴς οὗτος φιλέλληνας εἶχε τὴν μανίαν τῆς περισυλλογῆς αὐθεντικῶν ἀναμνήσεων πάσης φύσεως, σχετιζομένων πρὸς τὸν ἀπελευθερωτικὸν τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα, καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, καὶ τὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δράσαντα πρόσωπα, καὶ εἶχεν ὄντως κατορθῶσαι νὰ καταρτίσῃ ἐντὸς τετάρτου αἰῶνος πολῦτιμον καὶ ἐξαιρετικῶς διαφέρουσαν συλλογὴν, τὴν ὁποίαν ἐδωρήσατο εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος μετὰ τῆς παρακλήσεως, ὅπως στεγασθῇ αὕτη ἐν ἰδίῳ Μουσείῳ, ἰδρυομένῳ ἐν Πύλῳ. Κατὰ τὸ τελευταῖον εἰς τὴν Ἑλλάδα ταξίδιον αὐτοῦ μετέβη εἰς τὸ Ναυαρίνον, ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἰδρύσεως τοῦ μουσείου καὶ τῆς καταλλήλου τοποθετήσεως τῆς ὡραίας αὐτοῦ συλλογῆς. Ἐξέφρασε δὲ τότε τὴν εὐχὴν, ὅπως ἐπιταχυνθῇ κατὰ τὸ δυνατόν ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου, ἵνα δοθῇ αὐτῷ εὐκαιρία νὰ κατέλθῃ μίαν ἀκόμη φορὰν εἰς τὴν ἀγαπητὴν αὐτοῦ Ἑλλάδα καὶ παραστῇ αὐτοπροσώπως εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ μουσείου. Ἀλλ' ἐπέπρωτο δυστυχῶς νὰ μὴ ἐκπληρωθῇ ὁ τελευταῖος οὗτος πόθος τοῦ μεγάλου φιλελλήνος. Ἐγεννήθη ζήτημα ἂν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μουσεῖον ἔδει νὰ ἰδρυθῇ ἐν Πύλῳ ἢ ἐν Ἀθήναις, ἐνθα θὰ ἦτο προσιτώτερον εἰς τὸν πολὺν κόσμον, προεκλήθη ὡς ἐκ τούτου συζήτησις, ἣς μετέσχον ἀρμόδιοί τε καὶ ἀναρμό-

διοι, ἡ δ' ἐπελθοῦσα μακρὰ χρονοτριβὴ καὶ ἡ μετ' οὐ πολὺ ἐκδηλωθεῖσα ὑπουλος καὶ βαρεῖα ἀσθένεια, ἧτις συνεπήγαγε μετὰ τινα χρόνον τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ δωρητοῦ, ἐστέρησαν αὐτὸν τῆς χαρᾶς νὰ ἴδῃ ἰδίους ὄμμασι τὴν συλλογὴν αὐτοῦ ἐκτεθειμένην, ὡς ὠνειρεύετο, ὑπὸ τῶν γλαυκὸν οὐρανὸν τῆς Αἰωνίας Ἑλλάδος.

Τὰ «Ἡπειρωτικά Χρονικά» αἰσθάνονται ἰδιαίτατα βαθυτάτην λύπην διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ διαπρεποῦς ἀνδρός, ὅστις πολλάκις ἐξῆρε τὴν σημασίαν τοῦ ἔργου καὶ τὴν εὐστοχὸν πρωτοβουλίαν τοῦ ἴδρυτοῦ αὐτῶν, τοῦ ἐξόχου τῶν Ἰωαννίνων Ἱεράρχου Σπυρίδωνος Βλάχου, ἐν τῷ «Χρόνῳ» τῶν Παρισίων. Ἡ λύπη δὲ ἡμῶν εἶναι ἔτι μείζων διότι δὲν ἠθέλησεν ἡ Μοῖρα νὰ φιλοξενήσωμεν ἐν τοῖς τόμοις τοῦ περιοδικοῦ τούτου τὴν περὶ Ἡπειρωτικῶν νομισμάτων μελέτην, ὡς καὶ ἕτεραν τινὰ περὶ Ἡπείρου πραγματείαν, ἃς μοι εἶχεν ὑποσχεθῆ πρὸ πολλοῦ, ἀλλ' ἔνεκα τῶν ποικίλων ἀσχολιῶν αὐτοῦ δὲν εὔρεν εὐκαιρίαν νὰ συγγράψῃ.

Ὁ Ρενὲ Πυὼ ἦτο γόνος ἀρχαίας καὶ ἐκλεκτῆς οἰκογενείας Οὐγενότων, καταγομένης ἐκ τῆς ὄρεινῆς περιοχῆς τοῦ Βιβαραι (Vivarais) τῆς παλαιᾶς νοτιογαλλικῆς ἐπαρχίας τοῦ Λαγκεδὸκ (Languedoc), καὶ καταφυγούσης κατὰ τοὺς χρόνους τῶν κατὰ τῶν διαμαρτυρομένων διωγμῶν εἰς τὴν βόρειον Γαλίαν, ἐνθα καὶ ἐγκατεστάθη διατηρήσασα ὅλας τὰς ἀρετὰς τῆς παλαιᾶς αὐτῆς καταγωγῆς, αἱ ὁποῖαι ἐξεδηλώθησαν καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ λαμπροῦ αὐτῆς γόνου τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, ὅστις ἐπέπρωτο νὰ καταλάβῃ ἐξέχουσαν θέσιν ἐν αὐτῇ τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Γαλλίας.

Ἐγεννήθη ὁ Ρενὲ Πυὼ τῇ 18ῃ Αὐγούστου 1878 ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἀβρην πολίχνῃ Μοντιβιλλιέ (Montivilliers) τῆς νομαρχίας τοῦ Κάτω Σηκουάνα (Seine-Inférieure), ἐνθα ἐδιδάχθη καὶ τὰ πρῶτα γράμματα. Ἄμα τῇ ἐκ τοῦ Λυκείου ἀποφοιτήσει αὐτοῦ ἔδειξε τοῦτο μὲν ἰδιαίτερον πρὸς φιλολογικὰς ἐνασχολήσεις ροπὴν, τοῦτο δὲ φιλελεύθερον ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῶν δικαίων τῶν καταδυναστευομένων μικρῶν ἐθνῶν. Ἐγραψε δὲ τότε νεαρὸς ἔτι φοιτητῆς διατελῶν ἐν τῇ λατινικῇ συνοικίᾳ τῶν Παρισίων, μόλις συμπληρώσας τὸ εἰκοστὸν ἔτος, τὰ πρῶτά τινά αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Συρανὸ de Bergerac, ὀλίγον δὲ βραδύτερον φλογερὰν συνηγορίαν ὑπὲρ τῆς καταπιεζομένης Φιλλανδίας. Ἀποπερατώσας τὰς ἀνωτέρας αὐτοῦ σπουδὰς προσελήφθη (τῷ 1902) ὡς γραμματεὺς τῆς συντάξεως τῆς «Ἑβδομαδιαίας Ἐπιθεωρήσεως» (Revue Hebdomadaire) παραμείνας ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἐπὶ ἐν μόνον ἔτος διότι κατ' Ὀκτώβριον τοῦ ἐπιόντος (1903) εἰσῆλθεν εἰς τὸν παρισινὸν «Χρόνον», οὗτινος ἡ διεύθυνσις ἐκτιμήσασα τὰ ἐξαιρετικὰ προσόντα τοῦ νεαροῦ συνεργάτου ἐνεπίστευσεν αὐτῷ θέσιν σημαντικὴν, καταστήσασα αὐτὸν μόνιμον ἀνταποκριτὴν ἐν τῇ ἀγγλικῇ πρωτεύουσῃ. Ἡ θέσις τοῦ Λονδίνου εἶναι πάντοτε μὲν ἐπίκαιρος καὶ ἐξαιρετικῶς σπουδαία τόσον διὰ τὴν γαλλικὴν διπλωματίαν, ὅσον καὶ διὰ τὴν γαλλικὴν ἐξωτερικὴν δημοσιογραφίαν, ἰδίως ὅμως τότε εἶχεν ἰδιαίτερον σημασίαν ἔνεκα τῆς λήξεως τοῦ Νο-

τιοαφρικανικοῦ Πολέμου καὶ τῆς μετὰ τὴν διευθέτησιν τοῦ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν γενομένου ἐπεισοδίου τῆς Φασόδας ἐγκαινίσεως φιλογαλλικῆς πολιτικῆς διὰ τῆς ἀνόδου εἰς τὸν Βρεταννικὸν Θρόνον Ἐδουάρδου τοῦ Ζ΄.

Ὁ Ρενέ Πυώ ἀφιερῶθη ἔκτοτε ὀριστικῶς εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ ἀνεδείχθη ταχέως ἀντάξιός τῶν προσδοκιῶν, ἃς ἐστήριξεν ἐπ' αὐτὸν ἡ διεύθυνσις τοῦ μεγάλου δημοσιογραφικοῦ ὄργάνου τῶν Παρισίων. Κατὰ τὴν διετηρῆσιν ἐν Λονδίῳ διαμονὴν αὐτοῦ (1903—1905) ὄχι μόνον κατώρθωσεν εἴπερ τις καὶ ἄλλος νὰ γνωρίσῃ καλῶς τοὺς Ἕλληνας, ὧν ὁ χαρακτήρ καὶ αἱ συντηρητικαὶ παραδόσεις καὶ τὰ μακροχρόνια ἥθη καὶ ἔθιμα εἶναι τόσον διάφορα τῶν γαλλικῶν, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ καὶ τῶν οἰκογενειακῶν παραδόσεων ἠσθάνθη ψυχικὴν τινα πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπαφήν, ὅπερ δὲν συμβαίνει συνήθως εἰς ἄλλους διανοουμένους τῆς Ἑπειρωτικῆς Εὐρώπης. Ἄλλ' ἡ ἐπιτέλεσις τῶν οὐχὶ εὐχερῶν δημοσιογραφικῶν αὐτοῦ καθηκόντων δὲν ἀπερρόφησεν αὐτὸν ποτὲ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ παραμελήσῃ τὰς λογοτεχνικὰς αὐτοῦ κλίσεις, ἃς εὗρισκε πάντοτε καιρὸν νὰ θεραπεύῃ. Ἀμίμητοι εἶναι οἱ «Ἀγγλικοὶ τύποι», οἵτινες παρήλασαν ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ «Χρόνου» τῶν Παρισίων, ἐδημοσιεύθησαν δ' εἶτα καὶ ἐν ἰδίῳ τόμῳ. Ὡσαύτως κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ διαμονῆς συνεκέντρωσεν ὁ Πυώ τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα, ἐξ ὧν προήλθε τὸ βραδύτερον (1912) δημοσιευθὲν ἔργον αὐτοῦ περὶ τοῦ βίου τοῦ φιλελευθέρου καὶ ἰδιορρύθμου Ἀγγλοῦ ποιητοῦ Σουίμπορν (Swinburne).

Μέγα μέρος τῶν μετὰ ταῦτα ἐνασχολήσεων τοῦ Πυώ, ὡς τε δημοσιογράφου καὶ ὡς λογοτέχνου, εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὰ Ἑπειρωτικὰ ζητήματα. Ἦδη πρὸ τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων εἶχεν ἀσχοληθῆ εἰδικώτερον εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ μετὰ τοὺς πολέμους τούτους, οὓς παρηκολούθησεν ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος καὶ πολεμικὸς ἀνταποκριτῆς τοῦ «Χρόνου», φθάσας μέχρι τῆς γραμμῆς τῆς Τσατάλτζας, ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἀπέκτησεν αὐθεντίαν καὶ κῦρος. Καὶ τὸ κῦρος τοῦτο ἐχρησιμοποίησε πάντοτε μετ' ἐπιμονῆς, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς πεποιθήσεως ὅτι διεξάγει τίμιον καὶ δίκαιον ἀγῶνα, ὅτε μὲν συνηγορῶν, ὅτε δὲ ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὅσον οὐδεὶς τῶν συγχρόνων εὐρωπαϊῶν δημοσιολόγων καὶ φιλελλήνων. Ἐπεσκέφθη τότε καὶ τὴν Ἑπειρον, διεξάγουσαν τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς βορείου Ἑπειρωτικῆς χώρας ἀγῶνα καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἐνδότερα τμήματα αὐτῆς, ἵνα σχηματίσῃ ἐξ ἰδίας ἐπιτοπίου ἀντιλήψεως βεβαίαν γνώμην περὶ τῶν φρονημάτων τῶν κατοίκων. Ὁ ἀπερίγραπτος ἐνθουσιασμός, μεθ' οὗ ἐγένετο πανταχοῦ δεκτός ὑπὸ τῶν Ἑπειρωτῶν, ἅμα ὡς ἔμαθον οὗτοι τὸν σκοπὸν τῆς περιοδείας τοῦ εὐγενοῦς Γάλλου, ἐπεισε τὸν Πυώ ὅτι δικαίως ὑποθέσεως ἔταξεν ἑαυτὸν συνηγόρον. Καὶ τότε τὸ αἶσθημα μετεβλήθη παρ' αὐτῷ εἰς πίστιν. Ὑπὸ τῆς πίστεως ταύτης καθοδηγούμενος ἔγραψε τὰς περιφήμους ἀνταποκρίσεις εἰς τὸν «Χρόνον», αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν καὶ ὡς αὐτοτελὲς βιβλίον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡ δυστυ-

χῆς Ἡπειρος», ἐν ᾧ ἐξαίρεται ἡ ἀναμφισβήτητος καὶ ἀκαταγώνιστος ἐλληνικότης τῆς ἡμετέρας πατρίδος μέχρι τῶν βορείων αὐτῆς ἐσχατιῶν καὶ ἀποδοκιμάζεται ἡ ἐπαισχυντος πρόθεσις τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης, ὅπως θυσιάσωσι τὰ δίκαια λαοῦ μικροῦ, ἀλλ' ἀξίου καλῆς τύχης, εἰς τὸν αἰσχρὸν καὶ αἰμοβαφῆ βωμὸν τῶν ἰδίων ταπεινῶν συμφερόντων. Ὁ πρόλογος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργου ἀρχεται διὰ τῆς μνημειώδους φράσεως: «Ἡ Εὐρώπη πρόκειται ν' ἀφήσῃ νὰ συντελεσθῇ ἐν ἔγκλημα». Τὸ ἔγκλημα δὲ τοῦτο ἦτο ἡ ἀπόφασις τῶν ἰσχυρῶν περὶ τῆς μελλούσης τύχης τῶν ἀκραιφνῶς ἐλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Ἡπείρου. Καὶ ἐτερματιζέτο ὁ πρόλογος τοῦ βιβλίου διὰ τῶν ἐπομένων: «Ἡ Ἑλλάς τῆς αὔριον ἔχει καθήκον πρὸς ἑαυτὴν νὰ ἔχῃ ἐστραμμένα τὰ βλέμματα πρὸς τὰ τέκνα αὐτῆς, τὰ ὅποια ὀφείλει ἀκόμη νὰ ἀπελευθερώσῃ. Θὰ ἠδύνατο, μετὰ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τῷ Ἀρχιπελάγει κατακτήσεις, νὰ λάβῃ πλεονστάσις ἀπλῆς ἀμύνης, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ἀδυναμίαν τῶν πλουσίων. Δὲν δύναται ὁμοῦ νὰ λάβῃ τὴν στάσις ταύτην, ἐφ' ὅσον ἡ Ἡπειρος, ὀλόκληρος ἡ Ἡπειρος, δὲν καταστῆ ἐλληνικὴ. Συγκεντρῶνων ἐνταῦθα, προσέθετε, τὰ τηλεγραφήματα καὶ τὰς ἐπιστολάς, ἃς ἔστειλα εἰς τὸν «Χρόνον» κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1913, δὲν ἠθέλησα ἄλλο τι εἰ μὴ νὰ καταλίπω μαρτυρίαν, ἀπλῆν μὲν, ἀλλὰ συγκινητικὴν μαρτυρίαν, περὶ τῶν ὅσων εἶδον ἐν Ἡπείρῳ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιοδείας μου. Ἐκτοτε καὶ ἄλλοι, καὶ ἰδίᾳ ὁ Κάρολος Vellay καὶ ὁ φίλος μου de Jessen, ἔκαμαν τὰς αὐτὰς διαπιστώσεις καὶ νομίζω ὅτι ὁλος ὁ κόσμος, ἐξαιρουμένων μόνον τῶν πρεσβευτῶν τῶν ἐντεταλμένων νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα τῶν βορείων συνόρων τῆς Ἡπείρου, γνωρίζει ὅτι ὀλόκληρος ἡ Ἡπειρος εἶναι ἐλληνικὴ. Ἐὰν ἠδυνήθην, δοὺς πρῶτος εἰς τὸ μέγα γαλλικὸν κοινὸν εἰκόνα τῶν σημερινῶν συνθηκῶν τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς ἀξιοθαυμάστου ἀγάπης πρὸς τὴν μητέρα αὐτῆς πατρίδα, νὰ συντελέσω κατ' ἐλάχιστον εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ζητήματος τούτου, ὡραίου ἐν τοῖς ὡραιότατοις, θὰ αἰσθανθῶ βαθυτάτην ἐσωτερικὴν ἀγαλλίασιν· ἀλλ' ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν συμβῇ, ἡ ἀνάμνησις, ἣν διατηρῶ ἐκ τοῦ ταξιδίου τούτου, εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ δύναμαι νὰ ἀναπολήσω σήμερον αὐτὸ χωρὶς νὰ αἰσθανθῶ τὰ δάκρυα ὑγραίνοντα τοὺς ὀφθαλμούς μου». Ἐν τινι τῶν πρώτων ἀνταποκρίσεων ἔγραψεν: «Ἐὰν θέλῃ τις νὰ κατανοήσῃ τὸ Ἡπειρωτικὸν ζήτημα ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτοῦ σημασίᾳ, δεόν νὰ προσηλωθῇ εἰς τὸν ἐπόμενον τύπον: «Δὲν εἶναι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, ἣτις θέλει τὴν προσάρτησιν τῆς Ἡπείρου, ἀλλ' εἶναι οἱ Ἡπειρῶται, οἵτινες ἀξιοῦσι τὴν ἔνωσιν αὐτῶν μετὰ τῆς Ἑλλάδος!» Ἄλλην ἐπιστολὴν αὐτοῦ ἐπεράτου διὰ τῶν ἐπομένων: «Πάντοτε ἡ αὐτὴ ἐντύπωσις, συγκινητικὴ καὶ ὀδυνηρά. Μετὰ δουλείαν αἰώνων οἱ Ἡπειρῶται ἤκουσαν νὰ κρούσῃ ἡ ὥρα τῆς ἀπελευθερώσεως. Δὲν δύνανται νὰ φαντασθῶσιν ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῶν νέα τροπὴ, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐπινοηθῇ νέος ζυγός, ἑκατοντάκις χειρότερος τοῦ προγενεστέρου. Εἶναι πράγματι τοῦτο τόσο ἀπάνθρωπον, ὥστε καὶ αὐτὸς ἐγὼ

ἀρνούμαι νὰ πιστεύσω ὅτι τοιαύτη πιθανότης ἐξητάσθη ἐν τῇ Συνδιασκέψει τοῦ Λονδίνου. Δὲν πρόκειται περὶ ζητήματος αὐθαιρέτου ὁροθεσίας, ἐπεκτεινούσης κατὰ τινὰ τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, πολλὰ ἢ ὀλίγα, τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον· πρόκειται περὶ ζητήματος Εὐρωπαϊκῆς συνειδήσεως». Ἡ δὲ τελευταία τῶν ἐξ Ἑλλάδος περὶ τοῦ Ἑπειρωτικοῦ ζητήματος ἀνταποκρίσεων τοῦ Ρενέ Πυώ κατέληγεν εἰς τὰ ἐξῆς ἀξιωμακόμενα· «Διέτρεξα ὅλην τὴν χώραν ταύτην (δηλαδή τὴν Ἑπειρον), ἦν κοσμοκρατορικὰ ὄνειρα θέλουσι ν' ἀποσπάσωσιν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τὴν ὁποίαν ὁμως συνδέουσιν αὐτὴν τὰ πάντα ἦτοι γλῶσσά τε καὶ παραδόσεις καὶ θρησκεία καὶ ἀνατροφή, ἀλλὰ καὶ αἰῶνων πατριωτικὸν μαρτύριον. Τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἐπιστρέφω εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀφοῦ ἤκουσα τὴν ἱστορίαν τῶν πόνων, ἀφοῦ ἀντελήφθην διὰ τῶν ἰδίων μου ὀφθαλμῶν τὴν θαυμασίαν δύναμιν τοῦ πατριωτισμοῦ, ὃν οὐδὲν ἠδυνήθη ποτὲ νὰ ἀπελπίσῃ, ἐννοῶ κληρέστατα τὸν υἱὸν ἐκεῖνον, ὅστις τὴν πρωίαν τῆς παραδόσεως τοῦ Μπιζανίου, τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν οἱ πρῶτοι εὐζῶνοι ἐνεφανίζοντο εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, ἔτρεξεν εἰς τὸ νεκροταφεῖον καὶ ἐκκενῶν τὸ ὄπλον τοῦ ἀνωθεν τοῦ τάφου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅστις τῷ εἶχε κληροδοτήσει τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπελευθερώσεως, ἦν ἐκεῖνος ὁμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ πραγματοποιουμένην, ἀνέκραξε· «Πατέρα! πατέρα! ἦλθαν οἱ Ἕλληνες!» Τοιαῦτα ἔγραψε τότε ὁ Ρενέ Πυώ· καὶ διεφώτιζε τὴν δημοσίαν γνώμην τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ κόσμου ὅλου περὶ τοῦ ἀκλονήτου τῶν Ἑπειρωτῶν πατριωτισμοῦ.

Καὶ δὲν ἔπαυσεν ἔκτοτε ὁ μεγαλόφρων καὶ δίκαιος δημοσιογράφος ἀγωνιζόμενος ἐνίοτε ἀπεγνωσμένον ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ἑπειρωτικῶν δικαίων ἀγῶνα, ὅστις οὐ μόνον δὲν ἐμετριάσθη, ἀλλὰ καὶ ἐνετάθη κατὰ τὰς ἀπαισίας ἐκεῖνας ἡμέρας, καθ' ἃς μετὰ τὸ μέγα ἐθνικὸν δράμα τῆς Μικρασιατικῆς Ἐξόδου ἐφαίνετο ὅτι τὸ πᾶν εἶχεν ἀπολεσθῆ καὶ ἐκρίνοντο αἱ τύχαι τῶν Ἀκροπόλεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῶν διπλωματικῶν τραπέζων τῆς Λωζάννης.

Ἡ πικρία, ἣν ἠσθάνθη ὁ Ρενέ Πυώ διὰ τὴν κακὴν τύχην τῆς βορείου Ἑπείρου δὲν ἦτο ἴσως μικροτέρα τοῦ πόνου, ὃν ἠσθάνθησαν οἱ κάτοικοι τῆς ἑλληνικῆς ταύτης χώρας κατὰ τὴν μετὰ τὴν δι' ἰδίων δυνάμεων καὶ δι' ἰδίων ἀγῶνων κτηθεῖσαν ἐλευθερίαν ὑπαγωγὴν αὐτῶν ἐκ νέου ὑπὸ ξένην κυριαρχίαν. Ἐνθυμοῦμαι δὲ ζῶηρως μετὰ πόσης ἐκφράσεως βαθείας λύπης μοι εἶπεν, ὅτε μετὰ ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν πόλεμον συνηντήθημεν πάλιν ἐν Παρισίοις· «Δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθημεν νὰ σώσωμεν τὴν βόρειον Ἑπειρον!» Διὰ τὸ Ἑπειρωτικὸν ζήτημα ὁ Ρενέ Πυώ ἐσκέπτετο ὡσὰν νὰ ἦτο τοῦτο γαλλικὴ ὑπόθεσις, ὡσὰν νὰ ἦτο τοῦτο ἀτομικὴ αὐτοῦ ὑπόθεσις.

Τὰ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἐν γένει ἀναφερόμενα συγγράμματα τοῦ Πυώ, πλήρη ἀγάπης πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πόνου διὰ τὰς κακοτυχίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, σημειοῦνται ἐν τῷ κατωτέρῳ δημοσιευμένῳ πίνακι τῶν ἔργων αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὅσον καὶ εἰς τὸν πρὸς τὸν

Λόρδον Βύρωνα θαυμασμόν ὀφείλεται καὶ τὸ ἐπὶ τῇ ἑκατοντητῆρῳ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου φιλέλληνος Ἑγγλου ποιητοῦ δημοσιευθὲν πολυτελὲς λεύκωμα, περιέχον τὸν πρόλογον καὶ τὸ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι» (Les derniers jours) ἱστορικὸν σημεῖωμα τοῦ Ρενὲ Πυώ, ὡς καὶ βραχείας πρὸς τιμὴν τοῦ Βύρωνος συμβολὰς πολλῶν γάλλων ἀκαδημαϊκῶν καὶ ἄλλων ἐξεχόντων ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς γραφίδος, ἐν οἷς ὁ Ἀνατόλιος France καὶ ὁ Ἑρρικὸς Bordeaux καὶ ὁ Μάρκελλος Prenost καὶ ὁ Γεώργιος Clemenceau καὶ ὁ Ἑρρικὸς de Regnier καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἐν τῷ προλόγῳ ὁ Πυώ ἀποκαλεῖ τὸν Βύρωνα «Μέγαν Εὐρωπαϊόν» ἕνεκα τῆς «ἀφοσιώσεως καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος».

Σπουδαιότατον ὑπῆρξε τὸ ἔργον τοῦ Ρενὲ Πυώ τὸ ἀφορῶν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πόλεμον, τὸ μέγιστον τοῦτο δρᾶμα τῆς καθολικῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. Κατὰ τὸν πόλεμον ὑπηρέτησεν ὡς ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς ἀπεσπασμένος παρὰ τῷ στρατάρχῃ Foch, ἐν τῇ ἰδιότητι δὲ ταύτῃ ἐγένετο αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος μάρτυς πολλῶν γεγονότων καὶ εἰδήσεων μεγίστης σημασίας. Ταῦτα πάντα, ὡς καὶ πλεῖστα ἄλλα στοιχεῖα, ἅτινα εἶχεν ἐπιτύχειν ἀ περισυλλέξει κατὰ τὴν δημοσιογραφικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν, ὡς ἐκ τῶν πολλῶν ἐπαγγελματικῶν καὶ προσωπικῶν αὐτοῦ σχέσεων πρὸς τοὺς μεμνημένους πολιτικοὺς καὶ διπλωματικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς κύκλους, ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὰ διαφωτιστικὰ αὐτοῦ περὶ τῶν γεγονότων τοῦ μεγάλου πολέμου ἔργα, δημοσιευθέντα κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ καὶ σημειούμενα ἐν τῷ κατωτέρῳ πίνακι.

Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου νέας παρέσχεν ὁ Ρενὲ Πυώ εἰς τὰς ἑλληνικὰς ὑποθέσεις ὑπηρεσίας, ἐρχόμενος καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἄρθρων καὶ δι' ἔργων ἀνθόρμητος ἐπίκουρος εἰς τὸ δυσχερὲς τῆς ἑλληνικῆς διπλωματικῆς ἀποστολῆς ἔργον, διεξαγωγῆς τότε τραχὺν ἀγῶνα πρὸς κατίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν διεκδικήσεων ἔναντι τῶν ποικίλων πολλαχόθεν ἀντιδράσεων. Εἰς τὸν Ρενὲ Πυώ ὀφείλεται καὶ ἡ ἐνεργὸς συμβολὴ καὶ ἄλλων διαπρεπῶν Γάλλων πρὸς ἐπικράτησιν τῶν ἑλληνικῶν δικαίων καὶ πρὸ παντὸς τοῦ Ἀναλίου France, μεθ' οὗ συνεδέετο στενῶς ἀπὸ τῶν νεανικῶν αὐτοῦ χρόνων, καθότι ὁ μέγας οὗτος γάλλος λογοτέχνης εἶχε γράψει τὸν πρόλογον τοῦ πρώτου ἔργου τοῦ Πυώ, τοῦ ἐξαίροντος, ὡς ἐγράφη ἤδη, τὰ δίκαια τῆς καταδυναστευομένης Φιλλανδίας.

Κατὰ τὸν χρόνον τῆς μεγάλης ἐν Παρισίοις Διασκέσεως τῆς Εἰρήνης ἔγραψεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ P. L. Alaux τὸ σύγγραμμα «Ἡ μοῖρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ», ὅπερ ὑπῆρξε θαυμασιὸς ὕμνος τοῦ ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἐκπολιτιστικῶς δρῶντος ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ ἔξαρσις τῶν ἀκαταβλήτων αὐτοῦ ἠθικῶν καὶ ὕλικῶν δυνάμεων.

Ἐπῆλθεν εἶτα, φεῦ, ἡ μικρασιατικὴ συμφορὰ καὶ ἡ φιλελληνικὴ ψυχὴ τοῦ εὐγενοῦς Γάλλου συνεκινήθη καὶ πάλιν βαθύτατα, καὶ συνέγραψε καὶ

έδημοσίευσε τότε ὁ Πυώ τρία νέα ἔργα οἵονεὶ ἐπιμνημόσυνα, μετὰ πόνου καὶ συμπαθείας πρὸς λαὸν φέροντα τὸν σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ. Τὰ ἔργα ταῦτα ἔχουσι τὰς πολλὰ δηλούσας ἐπιγραφὰς τὰςδε· «Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς Σμύρνης» καὶ «Ὁ θάνατος τῆς Σμύρνης» καὶ «Ὁ μέγας πόνος τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς».

Μετὰ τινὰ ἔτη (1928) ἀνετέθη εἰς τὸν Ρενὲ Πυώ ὑπὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ «Χρόνου» ἡ σπουδαιότατη τῆς συγκεντρώσεως καὶ τοῦ ἐλέγχου τῶν ἔξωτερικῶν εἰδήσεων θέσις, ἐν ἣ διεκρίθη τὰ μέγιστα, ἔχων πλούσια πρὸς ἐπιτυχή διεξαγωγὴν τῆς νέας ταύτης ὑπηρεσίας ἐφόδια. Μεταβὰς εἴτα εἰς Ἀμερικὴν καὶ περιοδεύσας αὐτὴν ἔγραψεν ἐκεῖθεν ἀνταποκρίσεις περιεχούσας ἀξιολόγους ζωηρὰς ἐντυπώσεις, αἵτινες δημοσιευθεῖσαι καὶ εἰς ἰδιαιτέρον τόμον ἐκρίθησαν καὶ ὡς ἔργον λογοτεχνικὸν καὶ ἔτυχον τοῦ βραβείου τοῦ Strassburger.

Εἴτα κατῆλθεν ὁ Ρενὲ Πυώ δι' ἑβδόμην καὶ τελευταίαν ἀτυχῶς φορὰν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα φροντίσῃ, ὡς ὑπεδηλώθη ἤδη, περὶ τῆς καταλλήλου τοποθετήσεως τῆς συλλογῆς, ἧς ἐγένετο μνεία ἐν ἀρχῇ καὶ ἧς ἡ δωρεὰ εἶχε γίνει ἤδη ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Νέοι ὕμνοι διὰ τὴν ἀγαπητὴν χώραν ἐδημοσιεύθησαν ἐν ταῖς στήλαις τοῦ «Χρόνου» καὶ εἴτα ἐν ἰδίοις τόμοις ὑπὸ τὰς χαρακτηριστικὰς ἐπιγραφὰς· «Ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα» καὶ «Ἑλλάς, χώρα ἀγαπωμένη ὑπὸ τῶν θεῶν»... καὶ ὑπὸ τοῦ Ρενὲ Πυώ, θὰ ἠδύνατό τις νὰ προσθέσῃ. Εἰρήσθω δ' ἐνταῦθα ἐν παρόδῳ ὅτι πλεῖστα ὄραϊα καὶ φιλελληνικὰ ἄρθρα τοῦ Ρενὲ Πυώ περὶ Ἑλλάδος ἐδημοσίευσε κατὰ καιροὺς καὶ ἡ «Εἰκονογραφία» (L'Illustration), τὸ ἀξιόλογον ἑβδομαδιαῖον περιοδικὸν τῶν Παρισίων.

Ὁ Ρενὲ Πυώ δὲν διέπρεψε μόνον ὡς πολιτικὸς καὶ διπλωματικὸς ἀρθρογράφος τοῦ μεγίστου καὶ σπουδαιότατου ὄργανου τῆς γαλλικῆς δημοσιογραφίας, ἀλλὰ διεκρίθη καὶ ὡς λογοτέχνης. Οὐ μόνον αἱ πλεῖστα τῶν ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ ἀνταποκρίσεων αὐτοῦ ἔφερον τὸν τύπον λογοτεχνημάτων, ἀλλὰ καὶ ἴδια ἔργα λογοτεχνικά, ἀξια πολλοῦ λόγου, συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν, ὡς φέρ' εἰπεῖν «Τὸ μέγα κῦμα» καὶ «Ὁ κήπος τῆς Ἀγνῆς» (Candide) καὶ «Ἡ γυνὴ τοῦ ὄνειρου», αἵτινα διακρίνονται διὰ τὴν βαθεῖαν αἰσθητικότητα καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς φαντασίας καὶ τῆς ἐκφράσεως τὴν δροσερότητα. Ἐπίσης ἀξια λόγου εἶναι καὶ τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν· «Τὸ δρύφακτον τοῦ κήπου» ποιητικὰ ἔρανόσματα καὶ «Ἡ Ὠδὴ εἰς τὸν Ρονσάρδον», διακρινόμενα διὰ τὴν ποιητικὴν αὐτῶν ἔμπνευσιν καὶ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν χάριν.

Μικρὸν ἀριστούργημα λογοτεχνικὸν καὶ φιλοσοφικὸν καὶ ψυχολογικὸν τυγχάνει τὸ ὕστατον ἔργον τοῦ Ρενὲ Πυώ, ὃπερ ἐκ τῆς ἐπιθανατίου κλίνης ὑπηγόρευσε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν βιενναῖον «Νέον Ἐλεύθερον Τύπον» (Neue Freie Presse), δημοσιευθὲν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν· «Ἐν τῇ κλίνῃ τοῦ ἀσθενοῦς» (Im Krankenbett). Ἐν τῷ πρωτοτύπῳ τούτῳ δοκιμῶ μετὰ

στωϊκής ἀπαθείας ἐπεχείρει ν' ἀναλύση τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ, περὶ ἧς ἤκουε τὰς μακρὰς συζητήσεις τῶν ἰατρῶν ἐν τῷ παρακειμένῳ δωματίῳ, καὶ περιέγραφε τοὺς πόνους, τοὺς σωματικούς καὶ πρὸ παντὸς τοὺς ψυχικούς, οὓς ὑφίστατο αἰσθανόμενος ἑαυτὸν στερούμενον βαθμηδὸν τῶν ζωτικῶν τοῦ ὀργανισμοῦ δυνάμεων, καὶ προσεπάθει νὰ κατανοήσῃ τὰ ἐν αὐτῷ καὶ περὶ αὐτὸν συμβαίοντα, ἀποβλέπων μετὰ φιλοσοφικῆς αὐτόχρημα ἡρεμίας πρὸς τὸ ἐπερχόμενον βραδέως καὶ ἀσφαλῶς μοιραῖον τέλος τοῦ προσκαίρου τούτου βίου.

Ὡς ἐξῆς τερματίζεται τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο ἄρθρον, τὸ πλήρες πόνου καὶ μελαγχολίας, ἀλλὰ καὶ φιλοσοφίας καὶ θεοσεβείας: «Σεῖς, καλοὶ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι περιπατεῖτε τώρα εἰς τοὺς δρόμους, οἱ ὁποῖοι ἀνοίγετε τὴν ἐφημερίδα σας καὶ λαμβάνετε θέσιν πλησίον μᾶς τραπέζης, οἱ ὁποῖοι δύνασθε νὰ ψιθυρίσητε μίαν ἀγαπητὴν λέξιν εἰς ἓνα φίλον σας ἢ εἰς μίαν φίλην σας, μὲ πόνον ἢ μὲ χαράν, οἱ ὁποῖοι δύνασθε εἰς τὸ πρόγευμα ἢ τὸ γεῦμά σας νὰ μεταχειρισθῆτε ἀμφοτέρας τὰς χεῖράς σας, ἀγνοεῖτε πόσην εὐλογίαν Θεοῦ ἐνέχουσι τὰ αὐτονόητα ταῦτα πράγματα. Θὰ ἔπρεπε κάθε στιγμὴν νὰ εὐχαριστήτε δι' αὐτὰ τὸν Θεόν. Ἐκ τὸ βᾶθος τῆς κλίνης τῆς ἀσθενείας μου σᾶς φωνάζω μὲ διάπυρον πόνον. Χαρῆτε τὴν εὐτυχίαν σας, ὅτι δύνασθε νὰ χρησιμοποιήτε ὅλας τοῦ βίου τὰς ἐνεργείας. Τότε μόνον μανθάνει κανεὶς τὴν σημασίαν των, ὅταν τὰς χάσῃ. Μὴ ἀναβάλλετε δι' αὐριον, ὅ,τι δύνασθε νὰ κάμητε σήμερον. Καὶ ἐὰν αἰφνης τύχη ποτὲ νὰ εἰσθε δεσμευμένοι, ὅπως ἐγώ, εἰς τὴν κλίνην, συγκεντρώσατε ὅλας τὰς εὐχὰς σας πρὸς τὴν στιγμὴν τῆς ἀναρρώσεως, πρὸς τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν θὰ ἀναπέμψητε πρὸς τὸν Θεόν ἐν «ὦσαννά», τὸ ὁποῖον νὰ ὑπερηγήσῃ ὅλας τὰς ἀθυμίας καὶ τοὺς στεναγμοὺς τῆς σήμερον. Ἡ εὐλογία, τὴν ὁποίαν μᾶς φέρουν αἱ ἀσθένειαι, εἶναι ὅτι μᾶς διδάσκουν νὰ ἐκτιμῶμεν τὴν ἀξίαν τῆς ὑγείας, ἔστω καὶ μετρίας. Μᾶς διδάσκουν νὰ ἐκτιμῶμεν κατὰ τὴν πραγματικὴν των ἀξίαν τὰς μικροαθλιότητας τῆς ἡμέρας καὶ νὰ μὴ θεωρῶμεν αὐτὰς εἰς τὸ μέλλον σπουδαιότερας ἀφ' ὅ,τι πράγματι ἀξίζουν».

Ὁ Ρενὲ Πυὼ δύναται νὰ προβληθῆ ὡς τύπος ἐξαιρετοῦ ἀνδρὸς καὶ ἐξαιρετοῦ Γάλλου, ὡς ὑπόδειγμα ἀξιῶν μιμήσεως πιστοῦ τοῦ καθήκοντος θεράποντος μέχρι τῶν τελευταίων τοῦ βίου στιγμῶν, εὐσυνειδήτου καὶ τιμίου καθοδηγητοῦ τῆς δημοσίας γνώμης, ἔχοντος πλήρη συναίσθησιν τῆς ὑψηλῆς, ἀλλὰ καὶ βαρείας ἀποστολῆς τῆς καλῶς νοουμένης δημοσιογραφίας. Ἐὰν πάντες οἱ δημοσιογράφοι τῆς ὑψηλίου εἶχον τὰ ψυχικὰ καὶ ἠθικὰ ἐφόδια, ὑφ' ὧν ἐκοσμεῖτο ὁ Ρενὲ Πυὼ, θὰ εἶχε διάφορον ὄψιν ὁ κόσμος.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, μάλιστα δὲ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἑπειρώτας, ὁ εὐγενὴς οὗτος καὶ γνήσιος Γάλλος θὰ μείνῃ ἀλησμόνητος ὡς ἀκραιφνῆς φιλέλληνας καὶ μέγας φιληπειρώτης, ἵνα δὲ ἢ καὶ φύσει ὡραία μορφή αὐτοῦ μείνῃ ἔσασι ὡς ὑπόδειγμα πρὸς μίμησιν καὶ ὡς μνημεῖον εὐγνωμοσύνης τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ, ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ ὁποῖου ἠγωνίσθη, ξένος αὐ-

τός, ὅσον ὀλίγοι τῶν Ἑλλήνων, προτείνω νὰ διενεργηθῇ πανηπειρωτικός ἔρανος, ἐκ τοῦ προϊόντος τοῦ ὁποίου νὰ κατασκευασθῇ ἐκ πεντελικοῦ μάρμαρου ἡ προτομή τοῦ Ρενέ Πυώ καὶ νὰ στηθῇ αὕτη ἐν περιοπτῶ θέσει τῶν Ἰωαννίνων ἢ καλύτερον ἴσως ἐν Δελβινακίῳ, πλησιέστερον τῶν συνόρων, ἅτινα ἡ δικαιοφροσύνη τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου Γάλλου ἤθελε πολὺ ἀπώτερα πρὸς Βοσρᾶν συμφώνως πρὸς τὰ ἱστορικὰ καὶ ἔθνικὰ ἀπαράγραπτα δίκαια τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἰανουαρίου ἀρχομένου τοῦ 1938.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ Κ. ΒΙΖΟΥΚΙΑΗΣ

Σημ.— Πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς ἐφημερίδος «L e T e m p s» τῶν Παρισίων κ. Διμίλιον Μίρεαυ, εὐαρεστηθέντα νὰ μοι ἀποστείλῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς καὶ τὰς ζητηθείσας βιογραφικὰς εἰδήσεις, ὡς καὶ εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῆς βιενναίας «N e u e F r e i e P r e s s e», σπευσάσης νὰ μοι ἀποστείλῃ τὸ φύλλον τὸ περιέχον τὴν τελευταίαν ἐκ Παρισίων ἀνταπόκρισιν τοῦ René Puaux, ἐκφράζω καὶ ὧδε θερμὰς εὐχαριστίας.

Π. Κ. Β.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΠΥΩ

I. ΠΕΡΙ ΑΓΓΛΙΑΣ

- 1) Ἀγγλικοὶ τύποι (Silhouettes anglaises μετὰ προλόγου ὑπὸ Grosclaude 1911.
- 2) Ὁ βίος τοῦ Σούϊμπορν (Vie de Swinburne) 1910.
- 3) Τὰ διδάγματα τῆς ἀπεργίας τῶν ἀγγλῶν σιδηροδρομικῶν (Les leçons de la grève des cheminots anglais) 1919.
- 4) Ὁ τάφος τοῦ λόρδου Βύρωνος (Le tombeau de Lord Byron, hommages des lettres françaises) 1924.

II. ΠΕΡΙ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

- 5) Ἡ ἀνακάλυψις τῶν Ἀμερικανῶν (Découverte des Américains, τιμηθὲν διὰ τοῦ βραβείου τοῦ Strassburger, 1930.

III. ΠΕΡΙ ΔΑΝΙΑΣ

- 6) Ἡ Δανιμαρκία (Le Danemark), 1932 (;).

IV. ΠΕΡΙ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΟΣ

- 7) Ἡ δυστυχὴς Ἡπειρος (La malheureuse Épire, ouvrage illustré de nombreuses gravures d'après les photographies de l'auteur) 1914.
- 8) Τὸ ἑλληνοϊταλικὸν ζήτημα (L' affaire gréco-italienne) 1925 (ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Pierre Lasturel).
- 9) Ἡ Αἰγαίς (L'Égée) 1919.
- 10) Ἡ μοῖρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ (Le destin de l'Hellénisme) μετὰ τοῦ P. L. Alaux, 1916.

- 11) Ἡ ἐξορία καὶ ἡ εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδος τῶν Ἑλλήνων τῆς Τουρκίας (La déportation et le rapatriement des Grecs en Turquie) 1919.
- 12) Ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα (Constantinople et la question d'Orient) 1920.
- 13) Ὁ θάνατος τῆς Σμύρνης (La mort de Smyrne) 1922.
- 14) Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς Σμύρνης (Les derniers jours de Smyrne) 1923.
- 15) Ὁ μέγας οἶκτος τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς (La grande pitié des Chrétiens d'Orient) 1923.
- 16) Οὕτως ἀνεχώρησεν ὁ Βενιζέλος (Ainsi partit Venizélos) 1923.
- 17) Ὁ γαλλικὸς φιλελληνισμὸς (Le philhellénisme français) 1925.
- 18) Ἡ Κέρκυρα (Corfou) 1929, (ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Μ. Ἀσπιώτου).
- 19) Ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα (Revenons en Grèce) 1932.
- 20) Ἑλλάς, ἡ ἀγαπητὴ χώρα τῶν θεῶν (Grèce, terre aimée des dieux) 1932.
- 21) Νέος ὁδηγὸς τῆς Ἑλλάδος (Nouveau guide de la Grèce) 1937, (ἔδημοσιεύθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως).

V. ΠΕΡΙ ΙΝΔΙΩΝ

- 22) Ἦτο τὸ ὄραϊον ταξίδιον (Ce fut le beau voyage) 1917.

VI. ΠΕΡΙ ΛΕΤΤΟΝΙΑΣ

- 23) Εἰκὼν τῆς Λεττονίας (Portrait de la Lettonie) 1937, (ἔδημοσιεύθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως).

VII. ΠΕΡΙ ΦΙΛΛΑΝΔΙΑΣ

- 24) Διὰ τὴν Φιλλανδίαν (Pour la Finlande) 1889 (μετὰ προλόγου ὑπὸ Anatole France).
- 25) Δοκίμιον περὶ τῆς φιλλανδικῆς λογοτεχνίας (Essai sur la littérature finlandaise) 1903.

VIII. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

α) Τῶν Βαλκανικῶν

- 26) Ἐκ Σόφιας εἰς Μέτρας (De Sofia à Tchataldja, avec trois cartes) 1913.
- 27) Ἐν Βαλκανίοις κατὰ τὰ ἔτη 1912—1913 (Dans les Balkans 1912—1913) 1914.

β) Τοῦ Μεγάλου Πολέμου

- 28) Τὸ γερμανικὸν ψεῦδος τῆς 3ης Αὐγούστου 1914 (Le mensonge du 3 Août 1914) μετὰ 21 φωτογραφιῶν, σχεδιασμάτων καὶ χαρτῶν ἐκτὸς κειμένου.

- 29) Ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐν τῇ Ἑπειρωτικῇ Εὐρώπῃ (L'armée anglaise sur le Continent) 1916.
- 30) Ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ἡ μάχη τῆς Φλάνδρας (La course à la mer et la bataille de Flandres) 1917.
- 31) Τὸ ζήτημα τῶν γερμανικῶν ἀποικιῶν (La question des colonies allemandes) 1917.
- 32) Τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ πρίγκιπος Λιχνόβσκη (Les mémoires du prince Lichnowski) 1917.
- 33) Αἱ περὶ τοῦ πολέμου μελέται (Les études de la guerre) 1917—18.
- 34) Φὸς (Foch) 1918.
- 35) Ἡ πίστις πρὸς τὴν νίκην (La foi en la victoire) 1918.
- 36) Ἡ εὐθύνη τῆς Γερμανίας. Πῶς κατεσκευάσθη ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου. Ἡ ἐπίθεσις (La responsabilité de l'Allemagne etc.) 1918.
- 37) Διὰ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς (Pour les Chrétiens de l'Orient) 1920.

IX. ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

- 38) Συρανὸ τοῦ Βερζεράκ (Cyrano de Bergérac), ἔμμετρον μονόπρακτον, 1898.
- 39) Τὸ δρύφακτον τοῦ κήπου (La grille du jardin), ποιητικὰ ἐρανίσματα 1903 (ποιήματα).
- 40) Πρὸς συνάντησιν τοῦ Λόρδου Σκάβανδερ (Pour rencontrer Lord Scavander) 1910 (διηγήματα).
- 41) Τὸ μέγα κῦμα (La grande vague), 1915 (μυθιστόρημα).
- 42) Ἡ γυνὴ τοῦ ὄνειρου (La femme de rêve) 1926 (μυθιστόρημα).
- 43) Ὁδὴ εἰς τὸν Ρονσάρδον (Ode à Ronsard) 1926.
- 44) Σαπφώ· ᾠδὴ εἰς τὴν θεοφιλῆ καὶ ἄλλα ποιήματα (Sapho. Ode à la Dieu - aimée et autres poèmes) 1926.
- 45) Ὁ κήπος τῆς Ἀγνῆς (Le jardin de Candide) 1933.

X. ΠΟΙΚΙΛΑ

- 46-7 Μεταφράσεις τοῦ Siegfried Trebitz (La plume 1905) καὶ τοῦ Félix Salter (Mercure de France) 1907.
- 48) Τὸ ποίημα πρὸς τὴν Γαλλίαν (Le poème à la France) καὶ περὶ ταξιδίων καὶ ἀρωμάτων (Des voyages et des parfums), ἀμφότερα τοῦ Rud. Kipling 1917 (Société littéraire de France).
- 49) Ἦτιο Φραγκῖσκος ὁ Α΄ τουρκόφιλος; (François Ier turcophile?) 1923.
- 50) Ἡ Ρώμη καὶ τὸ μέλλον τῶν ἐθνῶν (Rome et l'avenir des nations), 1928.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἔργα τοῦ Ρενέ Ρυώ ἐδημοσιεύθησαν ἐν Παρισίοις, τὰ πλείστα δέ, ἰδίᾳ τὰ νεώτατα, παρὰ τοῖς ἐκδοτικοῖς οἴκοις Perrin καὶ Payot.

Τὸ κύκνειον, οὕτως εἰπεῖν, ἄσμα τοῦ Ρενέ Πυώ εἶναι ἡ τελευταία αὐτοῦ ἐκ Παρισίων πρὸς τὸν «Νέον Ἐλεύθερον Τύπον» τῆς Βιέννης ἀνταπόκρισις, σταλεῖσα ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου καὶ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Im Krankenbett» (ἐν τῇ κλίνῃ τοῦ ἀσθενοῦς) ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Κυριακῆς 13ης Δεκεμβρίου 1936 (ἀρ. 25956).

Π. Κ. Β.

Σημ. «*Ἡπειρ. Χρον.*» Εἰς μνήμην τοῦ René Puaux ἐγένετο τῇ 6ῃ Φεβρουαρίου 1937 σεμνὸν φιλολογικὸν μνημόσυνον ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ», πρωτοβουλία τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἑλληνογαλλικοῦ Συνδέσμου. Τὰ κατ' αὐτό, ὡς καὶ οἱ ἐν αὐτῷ ἐκφωνηθέντες λόγοι, ἐδημοσιεύθησαν ἐν ἰδίῳ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ «Ἡ Βόρειος Ἡπειρος», μηνιαίου ὄργανου τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου Βορειοηπειρωτῶν, (τεύχος διπλοῦν ἀρ. 22—23 τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1937). Νεκρολογίαι δὲ ἐδημοσιεύθησαν πολλαὶ ἐν τῷ ἡμέτερῳ ἡμερησίῳ τύπῳ, ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ «Νέα Ἐστία» ὑπὸ Γεωργίου Πράτσια (τεύχος 242 τοῦ ΙΑ' ἔτους, 1937). Βλ. καὶ τὴν νεκρολογίαν τοῦ Roland de Mar s ἐν τῇ ἐφημερίδι «Le Temps» τῶν Παρισίων τῆς 2-3 Ἰανουαρίου 1937 καὶ τοὺς ἐπικηδείους τοῦ διευθυντοῦ τοῦ «Χρόνου» Ἰακώβου Chasten t, τοῦ Ἀρμάνδου Schiller, προέδρου τῆς ἐνώσεως τῶν παρισινῶν συντακτῶν τοῦ Πέτρου Mortier ἐκ μέρους φιλικοῦ συνδέσμου συγγραφέων, καλλιτεχνῶν καὶ ἐπιστημόνων ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι τῆς 5ης Ἰανουαρίου 1937.